

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Kljun

Obred iniciacije v italijansko mafijo 'Ndrangheta

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Kljun

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

Obred iniciacije v italijansko mafijo 'Ndrangheta

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Hvala staršema, ki sta me tekom študija spodbujala in finančno podpirala. S podporo mojih dobrih prijateljev Anje, Zarje, Luke, Anje in Matjaža so študijska leta minila v znamenju smeha in kavic. Hvala tudi Tadeju, ki mi je vedno stal ob strani. Posebna zahvala gre tudi babi Sonji.

Hvala tudi mentorici Karmen Šterk.

Obred iniciacije v italijansko mafijo 'Ndrangheta

'Ndrangheta je mafajska organizacija, ki ima svoj sedež v Kalabriji v mestecu San Luca. Njena kriminalna mreža sega v Evropo, Kanado, Avstralijo in Ameriko. Svetovno ni bila poznana do atentata v Duisburgu leta 2007. 'Ndrangheta je tajna združba, ki pred javnostjo skriva svojo strukturo, cilje, namene in organizacijo. Tajna združba je povezana s tesnimi družinskimi vezmi. Mafajska organizacija temelji hierarhični strukturi. Razvoj in nastanek svetovne mafajske organizacije je potekal počasi in z njim se je razvival tudi obred iniciacije. Mlade fante inicirajo v združbo z obredom iniciacije, ki je strukturiran na simbolih, ki predstavljajo tri najpomembnejše zakone združbe. V diplomski nalogi bom skozi teoretični okvir obredov in simbolov analizirala obred iniciacije v 'Ndrangheto. Pri analizi simbolov sem se oprla na Turnerjevo definicijo in analizo. Simboli imajo svoje lastnosti in tvorijo v obredu njegovo celoto, namen in cilj. Funkcija simbolov v mafijski organizaciji je ustvarjanje bratskih vezi, solidarnosti in podrejenosti mafijskim pravilom in zakonom. Kontekstualizacija simbolov v podobe italijanskega mafijskega načina življenja nam pokaže nastanek in razvoj le teh in kako odsevajo in se izražajo v kulturi.

Ključne besede: obred, iniciacija, simbol, 'Ndrangheta.

Ritual of initiation into the Italian mafia 'Ndrangheta

'Ndrangheta is a mafia organisation, which has its headquarters in Calabria in the town of San Luca. Its criminal network extends to Europe, Canada, Australia and America. It wasn't known to the world until the assassination in Duisburg in 2007. 'Ndrangheta is a secret society that hides its structure, objectives, purposes and organization. The secret society is connected with close family bonds. The mafia organisation is based on an hierarchical structure. The formation and the development of a global Mafia organization was slow and it also developed an initiation ritual. Young boys initiate in the association with an initiation ritual, which is structured on the symbols that represent the top three laws of the organization. In this thesis I will analyse the initiation ritual of 'Ndrangheta through the theoretical framework of rituals and symbols. When I was analyzing the symbols I relied on Turner's definition and analysis. Symbols have their own characteristics and they form the ritual's purposes and goals. The function of symbols in mafia organization is the creation of brotherly bonds, solidarity and submission to mafia rules and laws. The contextualization of symbols in the images of italian mafia lifestyle shows us their formation and development and how they reflect and express in the culture.

Keywords: rite, initiation, symbol, 'Ndrangheta.

KAZALO

UVOD	6
1 OBREDI.....	8
1. 1 INICIACIJA KOT OBRED PREHODA	9
1. 1. 1 PREHOD V TAJNE ZDRUŽBE-MAFIJA	11
1. 1. 2 ‘NDRANGHETA	13
1. 1. 3 O NASTANKU OBREDA INICIACIJE V ‘NDRANGHETO	14
2 SIMBOL	16
2. 1 LASTNOSTI SIMBOLOV V OBREDU	17
2. 2 REFERENČNI IK KONDENZACIJSKI SIMBOLI	19
3 OBRED INICIACIJE.....	20
3. 1 INICIACIJA ALI OBRED PREHODA V ‘NDRANGHETO	21
3. 2 DVA VIDIKA PREHODA	23
3. 3 DOMINANTNI SIMBOLI	24
3. 3. 1 SIMBOLNA FUNKCIJA.....	28
3. 3. 2 KONTEKSTUALIZACIJA SIMBOLOV	29
SKLEP	32
LITERATURA	33

UVOD

V moderni dobi hitrega koraka je vedno manj tradicionalnih obrednih ritualov, ki so v zgodovini ljudem nudili oporo pri organizaciji njihovega življenja in preprečevali kaos. V zahodni kulturi tako najdemo obrede, ki so pod okriljem religije in njenih institucij (krst) ali prehodne obrede (matura, poroka). Stari tradicionalni obredi so se po večini izgubili, preoblikovali ali spremenili.

Zato me je tako prevzelo, ko sem bežno naletela na tekst, ki je opisoval italijansko mafijo 'Ndrangheto, ki je sinonim za kriminalno organizacijo kalabrijskega izvora. Izvor imena 'Ndrangheta izvira iz grške besede 'andragathia', ki se nanaša na prvine močatosti, poguma, poštenosti in odločnosti. *Andragathia* označuje moškega, ki je močan in odločen (Širok 2010). Poudariti je potrebno, da 'Ndrangheta ni samo organizacija, ampak subkultura znotraj italijanske kulture. V italijanski kulturi ima mafija svoje vzorce vedenja in prepričanja. V preteklosti so mafijo imenovali tudi "Onorata societa" (Častitljiva združba). Pripadniki so bili "uomini d'onore" (možje časti). Zanimiva je njena struktura, ideologija in plemenska zvestoba. V 'Ndrangheta se prepletajo starodavne tradicije in najsodobnejše, moderne kriminalne metode. Najbolj me je prevzel njihov obred iniciacije, ki mu pravijo "battesimo" (krst) ali "il taglio della coda" (odrezati rep).

V svoji diplomski nalogi bom analizirala obred iniciacije v italijansko mafijško organizacijo 'Ndrangheta. Zanimal me bo predvsem simbolni prehod posameznikov v organizacijo. Analizirala bom simbole, njihovo strukturo in povezanost v celoto. V skladu z Turnerjevo tezo bom razčlenila zlasti dominantne simbole iniciacijskega obreda.

Potrditi ali zavrniti bom poskušala tezi:

- da je obred iniciacije v funkciji popolne predanosti in podrejenosti 'Ndrangheti. Z obredom posameznik prestopi iz enega družbenega statusa v drugega;
- simboli v obredu iniciacije so v funkciji ohranjaja osnovnih zakonov 'Ndranghete.

V diplomski nalogi sem uporabila metodo analize sekundarnih virov in literature. Moja naloga je sestavljena iz teoretičnega in empiričnega dela. Diplomsko delo bo strukturirano v tri tematska

poglavja. Prvo tematsko poglavje diplome bo širši teoretični del, kjer bom najprej definirala obrede. Obred iniciacije bom klasificirala v obrede prehoda, ki, kot bomo videli v nadaljevanju, jih uporabljajo tudi v tajnih združbah. Za nadaljnjo študijo je potrebno, da bolje poznamo obrede in njihovo strukturo. Ta širši teoretični del vsebuje še predstavitev kulturnega okvirja italijanske mafije in 'Ndrangheto ter razvoj obreda iniciacije. Ta širši teoretični del je nujen, ker tudi Turner (2001) meni, da je obrede smiselno preučevati v okviru širših družbenih odnosov in da je potrebno poznati družbo, v kateri raziskuješ. Letizia Paoli (2000) pa piše, da je obred iniciacije uspešen samo, če je posameznik uspešno socializiran v specifične vrednote in moralni mafijski okvir. Najprej sem zato obred iniciacije umestila v družbeni kontekst.

Drugi del diplomskega dela bo tudi teoretski. Naslonila se bom predvsem na Victorja Turnerja in njegovo razumevanje simbolov. Turnerja (2001, 43) je zanimala struktura in lastnosti simbolov pri Ndemih v Zambiji. Ravno tako bo mene v mojem empiričnem delu zanimala struktura in lastnosti simbolov pri obredu iniciacije v 'Ndrangheto. Prvi širši teoretski del je bil nujen tudi zaradi nadaljnje želje po analizi povezave med družbo in simbolom.

V tretjem empiričnem delu bom analizirala strukturo simbola in njegove povezanosti z družbo. Zanimala me bo funkcija obreda in njen vpliv na posameznike. V nadaljevanju bom kontekstualizirala simbole v italijanskem načinu življenja.

V nalogi bom raziskovala obred iniciacije v italijanski mafijski organizaciji 'Ndrangheta, ki ga združba tako skriva in ohranja. Njen način ji omogoča, da preživi in se ohranja že skoraj pol stoletja.

1 OBREDI

Obred je po Cazeneuveju “dejanje, ki je lahko individualno ali skupinsko, ki pa vselej, tudi kadar je toliko ohlapno, da dopušča improvizacijo, ostaja zvesto določenim pravilom, ki tvorijo prav tisto, kar je v njem obrednega” (Cazeneuve 1985, 14).

Obredi sestavljajo del družbenega sveta in z njihovim raziskovanjem odkrivamo njihove zakonitosti. Zaradi določenih potreb so ljudje po vsem svetu že v zgodovini izvajali obrede. Raziskovalci na terenu so ugotovili, da je obred prisoten v vseh družbah in je zato univerzalno vedenje. Poleg tega imajo obredi realne in simbolne akcije z učinkovitimi posledicami, zato so najprimernejši za raziskovanje družb (Cazeneuve 1985, 13).

Obred je sestavljen iz simbolov. Ti so najmanjše enote in vsebujejo posebne lastnosti specifičnega obrednega obnašanja. Simbol je temeljna enota posebne strukture v obredni situaciji in je tesno povezan z družbenimi procesi. Prisotni so vsepovsod: v besedah, gestah, predmetih, odnosih in so nepogrešljivi (Turner 2001, 43). Simboli tvorijo obred in ga povezujejo v celoto, ker se vsak simbol navezuje na drugega in ga definira. Moramo jih raziskovati v širšem družbenem in kulturnem kontekstu, ker je bistvena lastnost obrednega simbola družbena dinamika. Lahko bi jih poimenovali tudi ‘sila’, ki vspodbudi in vpliva na posameznike in skupine, da delujejo (Turner 2001). Njegovemu preučevanju se bom podrobno posvetila v nadaljevanju mojega dela.

Obredi so zanimivi za ljudi in kot smo ugotovili, so univerzalna dejstva. Da bi dognali zakaj je tako, moramo najprej razumeti, da je človek vpet v zaprt sistem, ki ga sestavljajo pravila družbenega reda. V njem se počuti varnega pred nerazumljivo naravo, ki v njem prebuja tesnobo. Obredi so nastali ravno iz želje, da bi življenje potekalo brez nezaželenih presenečenj in tesnobe. Njihovo izvajanje zabriše nejasnosti, ki se lahko pojavijo tekom življenja. Zato je glavna funkcija in struktura obreda sestavljena iz prepovedi in zapovedi, ki posameznika vpnejo v družbeni red (Cazeneuve 1985, 30–31). Druge značilnosti obreda so ponovljivost in čvrstost, ki se kažeta v njegovi togosti in konformnosti. Zato tudi niso zaželeni spremembe v poteku obreda, ker lahko ogrozijo vrednote in simbolni pomen. Do sprememb prihaja spontano in zelo previdno

(Cazeneuve 1985, 15).

Struktura obreda nudi posameznikom oporo v preživljanju negotovih in tesnobnih situacijah, ker jim ponudi varen strukturiran družbeni red. Tesnobne situacije so predvsem prehodi v življenju. Posameznik se tekom svojega življenja spreminja. V vseh tipih družb morajo posamezniki prehajati iz enega obdobja v drugo iz ene dejavnosti v drugo. Že samo življenje (rojstvo, odraščanje, staranje in smrt) ustvari potrebo po prehodu iz enega družbenega stanja v drugega. Obredi prehoda se izvajajo na pomembnih življenjskih stopnjah določene družbe npr. ob rojstvu, poroki, razrednem napredovanju, smrti,... To so pomembni življenjski dogodki, ki nam na smiseln način strukturirajo čas. Človeka postavijo na družbeni položaj ali mu dodelijo status. Obredov prehoda je več vrst in med njimi je tudi obred iniciacije (Gennep 1981, 4–5).

1. 1 INICIACIJA KOT OBRED PREHODA

Iniciacija mladih ljudi služi k doseganju statusa, ki hkrati presega in potrjuje človeško bivanje. Vann Gennep uvršča iniciacijske obrede med obrede prehoda. Obredi prehoda so v našem življenju zelo pomembni, saj imajo za človeka veliko vrednost, ker izvajajo socialne transformacije. Zaznamujejo človekov prehod iz enega življenjskega obdobja v drugega, iz enega družbenega stanja v drugega (Gennep 1981).

Po Cazeneuveju (1985) so iniciacijski obredi tisti obredi, ki uvajajo mlade ljudi v kategorijo mož in postanejo enaki pripadniki skupini ljudi v pripadajoči družbi. Deležni so državljske vzgoje, ki jih nauči zakone in običaje tipične za družbo in okolje, v katerem živijo ali se inicirajo.

Prehodi v iniciacijah iz ene ravni na drugo so močno nabiti s simbolizmom. Najbolj učinkovit je prehod, ki je simboliziran s smrtjo in ponovnim rojstvom. Iniciranja iztrga iz preteklosti in ga postavi v novo kategorijo, ki mu daje položaj glede na numinozno. Zgodita se dva različna prehoda. Prvi prehod, ki ga doživi iniciranec, je prehod iz otroškega življenja v svet odraslih. Drugi prehod je iz posvetnega v sveto življenje. Ta dva prehoda sovpadata ali lahko eden

prevlada nad drugim. Ugotovili smo, da prehodi med družbenimi stanji vsebujejo dejanje, ki simbolizira globoko spremembo na ontološki ravni (Cazeneuvej 1985, 212–218).

Pomembno je, da iniciacija ne jemlje človeškega bivanja kot danost. Iniciacija ustvari človeka, ki presega naravo. Tako je sakraliziran svet ločen od povsem posvetnega. Zdi se, da se spremeni videz človeškega bivanja. Prehod na sveto raven je prehod od laži k resnici. Vsi iniciranci doživijo enako izkušnjo, ki jim dodeli tovariško znamenje. Značilna tovariška znamenja so pohabe (odrgnina, brazgotina na roki). Pohabe spremljajo iniciacije, ker pokažejo vidno spremembo telesa, ki posameznika zaznamuje za celo življenje. Posameznik tako nosi s sabo neodpravljlivo znamenje sakralizacije, ki je drugo stvarjenje. S tem postane konformen človeškemu arhetipu svoje družbene skupine (Cazeneuvej 1985, 223).

Po Gennepu (1981) v obredih prehoda zasledimo tri kategorije prehodov: separacija, tranzicija in inkorporacija. Te tri kategorije se ne pojavljajo v vseh obredih hkrati, lahko se pojavi samo en element. S temi tremi fazami si bom pomagala pri razčlenitvi obreda iniciacije pri italijanski mafiji 'Ndrangheti.

Faze obreda so:

1. Separacija, pri kateri gre za izločitev. Iniciranec je iztrgan iz svojega vsakdana, kar simbolizira smrt preteklega življenja/družbenega statusa. Izključen je iz vsakdanjega življenja, ker se pripravlja na različne pomembne rituale, ki ga čakajo v drugem obdobju obreda.
2. Tranzicija je prehod v novo obdobje. V tej fazi se iniciranec pripravlja na novo obdobje v svojem življenju. Prestati mora mnogo nalog in preizkušenj. Ta prehod naj bi človeka povzdignil v sakralno stanje in ga naučil pravil in zakonov družbe.
3. Inkorporacija je ponovna vključitev iniciranca v družbo. Dodeljen mu je nov družbeni status in postane njen član (Gennep 1981).

1. 1. 1 PREHOD V TAJNE ZDRUŽBE-MAFIJA

Lastnosti, ki smo jih navedli o obredih iniciacije, veljajo tudi za tajne združbe. Gennep (1981) navaja, da so obredi iniciacije v tajne združbe podobni navadnim iniciacijam. Ravno tako Cazeneuvej (1985, 212) meni, da je iniciacija v tajne združbe poseben primer navadne iniciacije, ker je tajna družba avtonomna skupnost, ki ima svoje lastno pojmovanje človeškega bivanja.

Iniciacija posameznika v tajno združbo po Hutton Webster-ju (1908) prikazuje trenutne smrti iniciranca in ponovnega rojstva (novo ime, vzdevek, status) in novih družbenih privilegijev. Skozi obred prejme iniciranec privilegije, zapovedi, moralne dolžnosti in prepovedi. V obredu poteka moralna igra prepovedi in zapovedi. Prikažejo mu, kako se mora obnašati in kakšne sankcije bodo sledile ob izdajstvu ali neposlušnosti. Na razne načine ga preizkušajo, če je pripravljen na vstop v združbo. Gratteri in Nicaso (2010) menita, da je obred iniciacije namenjen ustvarjanju občutka pripadnosti, legitimizacije organizacije, ki je prežet z intimnim doživljanjem iniciacije vseh udeležencev. Inicijacija nudi posameznikom tudi občutek varnosti in zaščite, ker pripada določeni tajni združbi. Posledice iniciacije so definitivne in opravičujejo naslednje delovanje posameznikov. Obredi iniciacije skrbijo, da se ohranjata tradicija in kontinuiteta združbe.

Tajne združbe, mednje spada tudi mafija, so organizacije združb, ki jih povezujejo skupni interesi in dejavnosti. Značilnost tajnih združb je po Webster-ju (1908) tajnost in skrivanje pred javnostjo. Tudi Georg Simmel je z raziskovanjem tajnih združb opazil, da vse imajo neko skrivnost, ki jih ohranjajo pri življenju (Simmel v Weckman 1970, 87–88). Mafijo uvrščamo med tajne združbe zato, ker skriva pred širšo javnostjo svojo strukturo, delovanje in strategije. Skrivnost organizacije je eksistencialna prvina in zaradi nje se ohranja (Paoli 2000). Webster (1908, 74) pravi, da za tajne združbe je značilna tudi tajnost njihovih obredov. Za izvedbo, organizacijo in tajnost obreda skrbijo njihove starešine.

Webster (1908, 106–109) meni, da je na nastanek tajnih združb vplivala potreba po urejanju teritorialne politike. Nezadovoljstvo domačinov s teritorialno politiko in vlado je spodbudilo ustanavljanje manjših lokalnih organizaciji, ki so prevzele neuradno politiko in moč vladanja.

Bradley (2007, 101–102) opisuje nastanek prve italijanske mafije na Siciliji kot posledica okupacije in kolonijalizacije Sicilije. Nezadovoljni otočani so organizirali tolpe, ki so se zavzemale za njihove pravice. Sprva je organizacija nastala iz klanov družin ali lokalne povezanosti in je služila za vzajemno ohranjanje in zaščito Sicilijanskih pokrajin. S časom so se spremenile v združbe, ki jim ne gre več za zaščito, ampak mednarodni kriminal. Webster (1908) trdi, da tajne združbe imajo teritorialno nadvlado in izvajajo politično in ekonomsko družbeno kontrolo na teritoriju, kar počne tudi mafija. Članstvo v tajni združbi je prestižno in ekzkluzivistično, ker prinaša posebne privilegije (Webster 1908). Biti mafijec je izredna čast in moški se imenujejo “*uomini d' onore*” (možje časti). V Italiji je poslanec v parlamentu ravno tako naslovljen “*onorevole*”, kar ravno tako pomeni mož časti.

Mafijo lahko interpretiramo iz treh različnih vidikov. Prvi vidik je njena narava izvora, ki je socio-ekonomaska in jo definira kot “institucijo” za socialno in ekonomsko nadvlado. Druga definicija se nanaša na kriminalnost. Za mafijo velja mit, da je častitljiva združba, ampak je od nekdaj vpletena v kriminalna in nezakonita dejanja. Medote, ki jih uporabljajo pri tem, so v nasprotju s častjo, ki jo pripisujejo njihovim članom. Tretja interpretacija je kulturne razsežnosti in je tesno povezana s kulturo Italije in Kalabrije (Cultrera 1999, 523–524).

Po Gaspariniju (2011, 8) je mafija združba posebne mentalitete in specifičnega načina življenja, ki mu poveljujejo napisana in nenapisana pravila. Gre za prepletanje dveh svetov, med uradnimi, zakonitimi in neuradnimi, nenapisanimi mafijskimi pravili. Mafijska pravila in zakoni veljajo enako močno kot tista uradna (Gasparini 2011, 8). Bradley (2007) pravi, da sta ključna zakona mafije “*vendetta*”¹ (maščevanje) in “*omerta*”² (tajnost). Gratteri in Nicaso (2010) poudarjata, da je tudi “*l'onore*” (čast) zelo pomembna vrednota, ker vsodbuja zvestobo družini in se v imenu te maščujejo izdajalcem. *Omerta* je za tajno združbo bistvena, deluje kot funkcija ohranjanja skrivnosti, kar je zelo pomembno za njen obstanek.

---

¹ *Vendetta* (maščevanje) je mafijski zakon, ki vključuje krvno poravnavo izdajstva ali hujših napak.

² *Omerta* (tajnost) je mafijski zakon, ki veleva, da morajo člani organizacije skrivati njeno strukturo, načrte in namene. Zagotavlja tudi, da bodo člani mafije poskrbeli za ožjo družino tistega, ki ga bo zaprla policija, če bo molčal.

1. 1. 2 'NDRANGHETA

'Ndrangheta je ena izmed najmanj poznanih in preučevanih italijanskih mafijskih organizacij. Njen center se skriva v Kalabriji v mestu San Luca. Njene lovke segajo po Evropi in drugih kontinentih. Več let je delovala v skladu z *omerto* v tišini in tajnosti in večina jo je imela za podaljšek Cose Nostre. Dojemali so jo kot arhaično, folkloristično mafijo, ki ustrahuje domačine, kar naj bi bil odsev zaostalosti kalabrijske pokrajine (Širok 2010, 83). Ravno težka dostopnost in odmaknjenost kalabrijske pokrajine od države in njenih institucij nadzora je vplivalo na razvoj 'Ndranghete. Odsotnost države v pokrajini in predvsem odsotnost občutka države v prebivalcih Kalabrije je vplivalo na oblikovanje mafije. Ideologija kalabrijske pokrajine je temeljila na pravici posameznikov do lastne sodbe in lastnih pravic (Gratteri in Nicaso 2010). 'Ndrangheta se je rodila kot stvar mentalitete, najprej kot individualno obnašanje in potem je prerasla v organizirano kriminalno združbo. Kolektivna identiteta je zgrajena okrog zakonov maščevanja, časti in tajnost, ki jim pomaga, da se povezujejo med seboj (Gratteri in Nicaso 2010).

Tako kot v številnih tradicionalnih družbah tudi 'Ndrangheta temelji na specifični reprodukcijski kulturni organizaciji, ki definira in unificira sistematično celoto. Povezuje jih to, kar je Emil Durkheim definiral "mehanska solidarnost", ki je značilna za predmoderno dobo in je formirana iz podobnih segmentov, ki so homogeni elementi. Mafijska družba ima posebne zakone, ki definirajo njen družbeni sistem in dajejo vtis, da so njeni člani narejeni vsi po istem kalupu (v Paoli 2000, 79).

Glavna značilnost 'Ndranghete je strukturna oblika, ki temelji na krvnem sorodstvu in je družina osnovna celica celotnega organizacijskega sistema. Povezujejo jo tesne družinske vezi, ki omogočajo popolno *omerto* in solidarnost v kriznih situacijah ter trenutnih potrebe. Struktura mafijske organizacije temelji na osnovni celici '*ndrina*. '*Ndrina* je krvna družina mafije, ki deluje na določenem ozemlju. Njeni člani so med seboj v krvnem sorodstvu in poveljuje jim "*capobastone*" (šef klana). Zaradi večjih organizacijskih in logističnih potreb se več družin lahko poveže v "*locale*" (lokalno), ki jim poveljuje *capo*³ (šef). Povezovanje z drugimi

---

³ V nadaljevanju moje naloge bom uporabila njihov originalen izraz *capo*, ker bi s prevajanjem izgubila beseda svoj pomen.

družinami poteka zelo pogosto tudi preko načrtovanih porok (Širok 2010). Moč 'Ndranghete se skriva v njeni naravni plemenski zvestobi družin, ki omogoča trdno notranjo strukturo in izredno povezanost. Predati se oblasti ali se pokesati pomeni, da izdaš družino, brate, sestre in starše (Gratteri in Nicaso 2010).

Poleg družinskih vezi ima kriminalna organizacija federativno strukturo (Širok 2010). Znotraj te je hierarhično organizirana na Visoko družbo in Nižjo družbo. Posameznik z vstopom v organizacijo napreduje po stopnjah, najprej v Nižjo družbo in nato v Visoko družbo. Z napredovanjem pridobivajo nov status in položaj v organizaciji (Paoli 2000, 51).

Posameznik, rojen v mafijski družini, se že od otroštva uči in socializira v mafijo. Z obredom iniciacije mu je uradno dovoljen tudi vstop v hierarhičen sistem. Paoli (2000) poudarja, da je obred učinkovitejši, če posameznik odrašča v mafijski družini.

1. 1. 3 O NASTANKU OBREDA INICIACIJE V 'NDRANGHETO

Iniciacija v italijansko mafijo 'Ndrangheta je mogoča- za fante⁴- od 14 leta dalje. Že pred to starostjo so postavljeni pred določeno iniciacijo, ki se ji reče, da so delno notri in delno zunaj (Gratteri in Nicaso 2010). Iniciacija v 'Ndrangheto se opravi, kot pravi Cazeneuvej (1985), ko mladeniči dosežejo družbeno predpisano starost, ob kateri postanejo možje. V različnih družbah izberejo različne stopnje starosti in spolna zrelost je le eden izmed simbolov konca otroštva. Fanta po obredu imenujejo *uomo d'onore*, kar pomeni mož časti (Bradley 2007). Skozi obrede jih pripravljajo na paralelni svet, ki vsebuje zakone in pravila 'Ndranghete, ki jih morajo upoštevati poleg uradnih državnih zakonov. Posameznik, ki vstopi v organizacijo, je privilegiran, ker je to posebna družba sestavljena iz pravih moških, moških s častjo (Paoli 2000).

Obrede iniciacije je 'Ndrangheta skrivala na različne načine. Gratteri in Nicaso (2010) sta ugotovila, da so si pripadniki 'Ndranghete morali obrede memorizirati in prepovedano jih je bilo

---

⁴ Poudarjam za fante, ker za dekleta velja krajša bolj suhoparna verzija sprejema, ki omogoča dekletom, da so v organizaciji dejavne, ampak nikoli enakopravne moškim.

zapisati. Ustno so jih prenašali iz roda v rod. Cazeneuvej (1985, 218) meni, da je namen tajnosti obredov iniciacije pomemben zaradi samega obrednega razodetja. Že leta 1877 je policija našla zanimiv dokument, anonimno pismo takratnemu prefektu Kalabrijske regije Francescu Paternostru, v katerem piše o prisotnosti združbe kriminalcev, ki prirejajo obrede iniciacije, kateri določajo vloge in hierarhične položaje v mafiji. Zaradi tajnosti obreda so prve informacije pricurljale na dan s prvimi skesanci. Martono Lizzi je leta 1937 z obredom iniciacije vstopil v 'Ndrangheto. Po aretaciji je priznal svojo iniciacijo: "Obred krsta je potekal ponoči ob prisotnosti vseh članov organizacije, pred katerimi je z roko na konici noža prisegel, da bo molčal za vedno." Besedilo prisege je narekoval "*cappobastone*" (Gratteri in Nicaso 2010).

Ustno prenašanje poteka obreda iz generacije v generacijo je pustilo posledice na samem obredu iniciacije. Zaradi ustnega prenosa so se nekateri deli obreda pozabili ali spremenili, zato se lahko razlikujejo⁵ od klana do klana, ampak osnova je vedno ista. Francesco Fonte, iniciran leta 1966, je razkril strukturo in obred iniciacije v 'Ndrangheto. Skesal se je leta 1994 in iniciacijo opisal kot semantičen labirint, v katerem tiči 'Ndranhgetin kodeks. Trdil je, da še danes, če želiš vstopiti v organizacijo, se moraš raniti v prst ali roko z iglo ali nožem in pustiti, da kane kri na sliko Svetega Mihaela Nadangela⁶, ki je mitski ustanovitelj in zavetnik 'Ndranghete; slika je potem sežgana na inicirančevih dlaneh. Reprezentira simbolično dejanje smrti in vstajenja, s pomočjo katere se iniciranec ponovno rodi kot "nov mož, z novo vizijo stvari in z novo preoblikovano identiteto z načeli, ki pripadajo okolju iniciacije" (MacKenzie 1967, 18).

Širša javnost je 'Ndrangheto spoznala šele leta 2007, ko se je zgodil masaker v nemškem

---

⁵ Razlike so, kot je ugotovila Letizi (2000), manjšega pomena in glavne značilnosti obreda ostajajo enake. Klan, ki izvaja obred, lahko uporabi krajšo verzijo obreda, ki se izvaja v zaporih, kjer se lahko uporabijo okrajšave in drugi elementi.

⁶ Mit o nastanku italijanske mafije: v 16. stoletju so trije plemeniti vitezi morali zbežati iz Španije, ker so maščevali svojo sestro, ki je bila zapeljana. Izkrkali so se na otoku Favignana. Vitezi se odločijo, da se bodo razšli. Osso se odloči, da bo ostal v Siciliji, kjer ustanovi mafijo Cosa Nostra. Mastrosso, ki je bil predan Mariji Madoni se odpravi proti Campani, kjer ustanovi Comorra. Carcagnosso s pomočjo zaščitnika Svetega Mihaela Nadangela se usidra v Kalabriji, kjer ustanovi 'Ndrangheto (Gratteri in Nicaso 2010, 27).

mestecu Duisburg. Petnajstega avgusta 2007, na praznik Marijinega vnebovzvetja (atentate izvajajo ob večjih praznikih, da bi se sorodniki večno spominjali), Sebastiano Strangio, lastnik restavracije Da Bruno, Kalabrijec po rodu, je skupaj z tremi prijatelji in dvema natarjema ob koncu delavnika zaprl svojo restavracijo. Ko so posedli v avto, jih je prerešetal toča krogel in so umrli na mestu prizorišča. Preiskovalci so ugotovili, da je bil pokol posledica dolgoletne vojne med klanoma 'Ndranghete Nirta-Strangio in Vottari-Pelle-Romeo. Na kraju nesreče so našli neobičajno kombinacijo najbolj starodavnih mafijskih elementov in modernih kriminalnih metod. V skritem prostoru restavracije so našli kraj, ki je bil namenjen afilaciji, sprejemanju novega člana v 'Ndrangheto. Med žrtvami tistega večera je bil tudi Tommaso Vettura, ki je ravno dopolnil 18 let. V njegovem žepu je bila zažgana podobica Svetega Mihaela. Pokol se je zgodil po iniciaciji mladega Tommasa v 'Ndrangheto. Policija je v preiskavi dobila dokaze o stari tradiciji iniciacije, za katero je vladalo menje, da je ne izvajajo več. Našli so torej potrditev, da se obred iniciacije v organizaciji še vedno izvaja po starem tradicionalnem vzorcu (Širok 2010, 76–79).

Vidimo torej, da 'Ndrangheta je kljub spremembam ohranila prvotne karakteristike obreda, ki so zaznamovani z močno simbolično vsebino. Paoli (2000, 85) je ugotovila, da je matrica obreda vedno enaka: preizkušnja poguma, tri glasovanja, sežig svete podobice, prepojene s krvjo iniciranca in prisega. V nadaljevanju bom upoštevala Paoline zbrane podatke o obredu.

2 SIMBOL

Uporaba simbolov je najstarejša in temeljna metoda izražanja, ki omogoča vpogled v realnost, a je skrita drugim načinom raziskovanja. Simbol je različnih oblik, lahko je predmet, gesta, odnos,... Nekateri simbole je družba sprejela in jih imamo za nekaj vsakdanjega. Simbol razkriva zakrito v stvareh in vsebuje neskončno možnosti interpretacij. Kristalizira neposredne življenjske izkušnje in resnice (Cooper 1998, 7).

Chevalier in Gheerbrant (2006, 8) pravita, da "Simbol je več kot preprosto znamenje (oz. znak): sega onstran pomena, odvisen je od interpretacije... Je nabit s čustvenostjo in dinamiko. Ne le

predstavlja in obenem zastira, temveč tudi udejanja in obenem razdira. Poigrava se z mentalnimi strukturami... mobilizira celotno duševnost.”

Za Turnerja (1967) je simbol označevalec ali indikator, ki povezuje neznano z znanim. Simbol je gradnik, ki zaseda nepogrešljivo mesto v strukturi in tvori celoto obreda. So osrednji elementi konfiguracije obreda. Preučevati jih moramo v odnosu do drugih simbolov in v širšem družbenem kontekstu izbrane družbe, ker pomagajo k ohranjanju družbe in se odzivajo na eksistencialne probleme. V vsakem obredu so simboli organizirani po lastni logiki. Z drugimi besedami bi lahko rekli, da ima vsak lastno teologijo. Oblikovani so v odnosih do drugih simbolov tako, da služijo svojemu namenu. Vsak ima svoj namen in cilj.

Vsak obredni sistem sestavljajo dominantni in instrumentalni simboli. Značilno za dominante je konstanta znotraj obredov. Imajo tudi posebno avtonomijo v primerjavi z nameni obreda, v katerih se pojavljajo. Vsak dominanten simbol vsebuje konstantnost in konsistenco. Prav zaradi teh lastnosti jih lahko analiziramo znotraj konteksta referenčne kulture. Witehead (v Turner 2001, 57) jih je poimenoval ‘večni predmeti’. So fiksni deli družbe in kulture in povezujejo ti dve kategoriji. V obredih prikazujejo družbene vrednote.

Druga kategorija so instrumentalni simboli, ki jih opazujemo v najobširnejšem kontekstu obrednega. Ti simboli so v obredih uporabljeni samo za oporo dominantnim simbolom in za doseg ciljev. So povezani z emocionalnimi željami, ki so lahko zavedne ali nezavedne (Turner 2001).

2. 1 LASTNOSTI SIMBOLOV V OBREDU

Dominanten simbol ima po Turnerju (2001, 53) več lastnosti, ki jih bom v nadaljevanju klasificirala. Turnerjeva semantična struktura ritualnega simbola vključuje štiri lastnosti: *kondenzacijo, unifikacijo, mnoštvo pomenov in polisemičnost.*

Prva in najenostavnejša lastnost simbola je sposobnost *kondenzacije*. Besede, zgodbe, in stvari so prezentirani v edinstveni kompoziciji. Obsežne informacije se kondenzirajo v pomenu simbola. Z drugimi besedami simbol nadomesti nekaj, kar bi sicer lahko obrazložili z več stavki (Turner 2001).

Druga lastnost je sposobnost *unifikacije* različnih pomenov simbola. Simbol združuje in povezuje na podlagi dejanskih ali namišljenih analogij in asociativnih zvez različne pomene. Asociativne zveze so lahko na prvi pogled banalne, naključne in razpršene. Ravno njihova splošnost omogoča združevanje različnih idej in pojmov v simbol. Še drugače, simbol združuje različne ter na prvi pogled mogoče nezdružljive ideje.

Zanimiva lastnost simbola je tudi *mnoštvo pomenov*. V obredu so vpete besede, predmeti in dejanja, ki imajo mnogo različnih pomenov. Simbol je predstavnik različnih pomenov in tem.

V dominantnem simbolu so združeni različni pomen, ki imajo centralno vlogo v obredu in izražajo različne pojave. Dvoumnost simbolov je namenjena ustvarjanju solidarnosti, ker so si ljudje med seboj tudi različni. Simbol je razdeljen na dva pomenska pola. Ena stran pomenskega pola se nanaša na družbeno in politično ureditev družbe, drugi pomenski pol pa izraža fiziološki in biološki pomen. Tej lastnosti Turner pravi polisemičnost simbola. Tema dvema pomenskima poloma pravimo ideološki in čustveni pomenski pol.

V vsakem dominantnem simbolu torej najdemo ideološki in čustveni pomenski pol. Ideološki pol se nanaša na organizacijo družbe. Gre za komponento, ki ureja družbeni red, vrednote in načela v družbenih interakcijah. Čustveni pol tvorijo pomeni, ki so čustveni in fiziološki. Pogosto se nanašajo na zunanji zgled simbola. Znotraj čustvenega pola se koncentrirajo tisti pomeni, ki vzbudijo čustva in želje posameznika. Značilnost čustvenega pola sta 'elementarnost' in 'generalnost' emocij. Čustva so elementarna v smislu, da vzpodbudijo pri posamezniku prvinska in neponovljiva čustva. Generalna so, kadar zajemajo vsa občutenja in emocije v določeni kulturi. Skozi obred se prikazujejo univerzalna izkustva družbe in družbena dejstva, ki reprezentirajo kolektivnost družbe in apelirajo na najmanjši skupni imenovalec: to so človeška čustva (Turner 2001, 53–54).

2. 2 REFERENČNI IK KONDENZACIJSKI SIMBOLI

Turner (2001) posveča emocijam, ki jih vzbudijo simboli, dodatno pozornost. Svojo trditev podkrepí z Edward Sapirovo teorijo, ki razlikuje med 'referenčnimi' in 'kondenzacijskimi' simboli (v Turner 2001, 54). Referenčni simboli so tisti, ki so določeni, organizirani in dogovorjeni in nekaj nakazujejo npr. jezik, pisavo, državne zastave. To so kognitivni simboli, ki se navezujejo na znana dejstva. Kondenzacijski simboli so nasičeni z emocijami. Sapir (v Turner 2001, 55) jih je opisal takole: "Zelo zgoščene oblike simbola so nadomestki za neposredno izražanje, povzročajo hitre emocionalne odzive, ki so lahko zavedni ali nezadveni."

Razlika v oblikovanju teh dveh simbolov je, da se referenčni simbol razvije preko formalne elaboracije v zavednem. Kondenzacijski simboli prodrejo v nezavedno in se razpotegnejo na druga čustvena področja in pomene (v Turner 2001, 55).

Turner (2001, 55) zaključí, da so obredni simboli obenem referenčni in kondenzacijski. Vsak simbol vsebuje več pomenov, torej niso enopomenski. To smo že nakazali zgoraj z lastnostmi množstva pomenov v simbolu in polisemičnostjo simbola. Njihova esencialna kvaliteta je v povezovanju in združevanju fizične in strukturne ureditve, to je osebna in družbena. Ti simboli so naključna združenja nasprotnih vrednot. Nasprotja v simbolih in prepletanje pomenov je posledica družbene funkcionalnosti. Obred je mehanizem, ki transformira prisilno v zaželeno. Elementaren del obreda vsebuje dominantne simbole, ki vzpodbudijo proces transformacije. V notranjosti konteksta dominanten simbol vzpostavi tesen kontakt med etičnimi normami in pravnimi družbenimi pravili in vzbuja močne čustvene odzive. Med obredom fiziološki dražljaji kot so glasba, ples, alkohol, kadila, oblačila,... spremenijo prvotni pomen simbola. Norme in vrednote se nasičijo z emocijami, medtem ko trenutna in elementarna čustva se plemenitijo z družbenimi vrednotami. Nenaklonjenost se z družbeno prisilo spremeni v "ljubezen do vrlin" (Turner 2001, 55).

3 OBRED INICIACIJE

‘Ndrangheta uporablja v obredih iniciacije elemente krščanske ikonografije in terminologije. To pa zato, ker je krščanska religija v Italiji močno prisotna in vplivna. Referenca religijskih simbolov v obredu služi sakralizaciji obreda in njeni krepitvi. Tudi poimenovanje obreda iniciacije “*il battesimo*” (krst) izvira iz krščanske religije. Emocionalna vez, ki poveže krščenca z botrom in drugimi prisotnimi ob obredu krsta, nastopi tudi v obredu iniciacije, ki prisotne poveže v ‘bratske’ vezi med člani ‘Ndranghete. Emocionalna vez apelira na najožjo družbeno celico družino in njene vrednote. Tudi Paoli (2000) ugotavlja, da simbolne bratske vezi utrjujejo povezovanje med člani in zagotavljajo medsebojno zvestobo in lojalnost.

Omenili smo tudi, da so obred v preteklosti imenovali “*taglio della coda*” (odrezati rep), ki povzroča transformacijo človeškega statusa. Pripoved pravi, da posameznik pred vstopom v organizacijo z repom praši po ulicah. Po vstopu v organizacijo mu simbolično “odrežejo rep” in se nov član sprehodi po travniku posutim z rožami. S tem poudarjajo spremembo, ki se zgodi ob sprejetju novega člana v organizacijo. Nekaj mu odvzamejo v simbolnem smislu in ponudijo mu novo prihodnost “posuto z rožicami”.

Eno izmed zanimivejših obrednih imen je “*ferro, fuoco e catene*” (železo, ogenj in verige). *Ferro* se nanaša na orožje (nož, pištola), ki je orožje iniciranca in celotne organizacije. *Fuoco* je ogenj, s katerim zažgejo sliko svetnika, ki je tudi prisotna pri obredu in *catene* so verige, ki simbolizirajo zapor, v katerem bo iniciranec pristal, če bo pristal v rokah zakonite oblasti (Gratteri in Nicaso 2010). V imenu so združeni najpomembnejši simboli, ki nastopajo v obredu.

Mnogo je različnih izrazov, ki poimenujejo obred, ampak njihovi pomeni se razlikujejo. V prvem primeru krst združuje emocionalne vezi, ki povezujejo člane v ‘bratske’ odnose. Drugi primer simbolizira spremembo, ki doleti iniciranca. Zadnji primer predstavlja tri simbole obreda, ki nakazujejo na vrednote in simbole ‘Ndranghete. Več o tem v nadaljevanju.

3. 1 INICIACIJA ALI OBRED PREHODA V 'NDRANGHETO

Že Paoli (2000, 87) je opazila, da so v obredu prisotne Gennepove faze prehoda. Posledično sem v skladu z njenimi ugotovitvami razdelila obred na faze separacije, tranzicije in inkorporacije.

Začetna faza separacije se začne, ko posameznika ob določeni starosti⁷ povabijo v organizacijo. Pospremijo ga člani družine, ki so bili zadolženi za njegovo vzgojo in izobraževanje o mafijski kulturi. Sedaj se morajo ločiti od njega in ga prepustiti mafiji. Družinski člani ne morejo predlagati kandidata za iniciacijo, tudi v primeru, če zasedajo visoke položaje v mafiji. Lahko so prisotni pri obredu, a prepovedano je vsakršno vmešavanje v potek. Iniciranec se tako loči od družine, ki ga je vzgajala in vstopi v novo življenje. To je trenutek, ko prekine obdobje otroštva in vstopi v svet odraslih. Separacija se nadaljuje s predstavitvijo iniciranca, ki mu pravijo "contrastato onorato"⁸ (častni nasprotnik), in ga predstavijo članom Nižje družbe. Srečanje se začne z dialogom med *capom* Nižje družbe in inicirancem in poteka takole:

Capo: "Čemu greš naproti?"

Iniciranec: "Krv in časti."

Capo: "Kaj ju nimaš dovolj?"

Iniciranec: "Imam, lahko ju dajem in sprejemam."

Nato nastopi faza tranzicije, kjer najprej iniciranca preizkusijo v pogumnosti. Iniciranec mora položiti dlan na konico noža, ki mu jo ponudi *capo*. Drugi člani pripravljajo posodo, v katero bodo lovili kri, tretji član medtem nakaže gesto, da bo udaril po roki novinca, ampak vse skupaj je predstava. Naloga bo pokazala pogum iniciranca: bo roko obdržal na konici noža? Z preizkušnjo ga hočejo tudi pripraviti in naučiti na novo življenje. Pogum bo vrlina, ki mu bo pomagala, da bo uspešen v član 'Ndranghete. Predstava služi tudi kot svarilo, kaj sledi izdajstvu.

---

⁷ Omenili smo že, da je starost inicirancev različna in poteka od 14 leta dalje, največ se jih inicira, ko dopolnijo 18 let, ker je to prehod v odraslost.

⁸ Častni nasprotniki so tisti, ki niso inicirani v 'Ndrangheto, ampak so njeni simpatizerji. "Contrasti" (nasprotniki) so ljudje, ki niso inicirani in tudi ne simpatizirajo z njo.

Pozitivno opravljeni preizkušnji poguma sledi glasovanje, ki služi postopnemu vključevanju novince v organizacijo. Pod vodstvom *capa* in vseh zbranih opravijo tri-stopenjsko glasovanje, ki poteka takole:

1. krog glasovanja:

“Tega lepega popoldneva z dovoljenjem vseh prisotnih⁹ predlagam prvo glasovanje o sprejemu nominiranca, ki sem ga doslej poznal kot navadnega mladeniča, a ga od tega trenutka dalje spoznavam kot častitega mladeniča, ki že pripada in še ne pripada naši častitljivi družbi.”

2. krog glasovanja:

“Tega lepega popoldneva z dovoljenjem vseh prisotnih predlagam drugo glasovanje o sprejemu nominiranca, ki sem ga do sedaj poznal kot častitega mladeniča, ga sedaj razglasam za “*picciotto*” (pionirja) naše družbe, ki že pripada in še ne pripada naši častitljivi družbi.”

3. krog glasovanja:

“V imenu vseh prisotnih prehajamo na tretje glasovanje: če smo ga razglasili “*picciotto*”, ga zdaj priznavamo kot svojega zvestega tovariša. Skupaj bomo obedovali, izpolnjevali pravice in doživljali krivice ter branili meso, kožo, kri in kosti do zadnje kapljice krvi. Če ne bo upošteval obljub in zakonov, izdal ali omadeževal čast družbe, bo nosil posledice sam in bo izključen iz združbe” (Malafarini v Paoli 2000, 83).

Tri-stopenjsko glasovanje je strukturirano tako kot hierarhična združba. Inicirancu pokažejo, da je napredovanje znotraj družbe počasno in stopenjsko in si mora prislužiti njeno zaupanje.

Zadnja in ključna točka obreda je inkorporacija. Iniciranec drži v rokah sliko Svetega Mihaela, ki je poškrabljen z njegovo krvjo in izreče zaobljubo o zvestobi in poslušnosti organizaciji. Različne verzije zaobljube so znane, ker se od klana do klana razlikujejo, ampak pomen ostaja isti, lahko se razlikuje samo zaporedje. Iniciranec izreka prisego: “Prisegam pred zvesto organizacijo, ki jo zastopa naš častni in modri *capo* in vsi drugi člani, da bom izpolnjeval vse dolžnosti, ki me čakajo, ki mi bodo naložene od združbe in če bo treba, bom zanjo žrtvoval tudi

---

⁹ Hierarhična struktura Nižje družbe: *Camorista, Capo giovane in puntaiole*.

lastno kri” (Malafarini v Paoli 2000, 84). Sliko svetnika v njegovih dlaneh na koncu sežgejo.

S prisego postane član organizacije in dodeljen mu je nov družbeni status. Simboličen pomen teh elementov je očiten. Kri simbolizira ponovno obredno rojstvo, nakazuje na povezanost krvnega sorodstva med člani in aludira na maščevanje, če pride do izdajstva. S krvjo se vstopi in izstopi iz organizacije.

3. 2 DVA VIDIKA PREHODA

Prehod je simbolna akcija v obredih. Prikazuje prehod od profanega k posvetnemu. Napredovanje na novo družbeno raven posamezniku razširi obzorje zavedanja in pridobi višji status (Cooper 1998). Simbolna akcija prehoda je za inicirance pomembna, ker jih transformira, redefinira, resocializira in jim podeli novo identiteto. Weber (v Paoli 2000, 78) pravi, da z vstopom v mafijo posameznik podpiše pogodbeni status, ki je doživljenjski. Posameznik z njim prevzame novo identiteto, ki je podrejena ‘Ndrangheti in njenim zakonom. Bourdieu (v Paoli 2000, 88) piše, da so obredi prehoda v ‘Ndrangheto tudi “institucionalni obredi”. Posamezniku je posredovana in potrjena nova identiteta, ki je predstavljena pred vsemi zbranimi na obredu. To pomeni, da je iniciranec v prehodu deležen ‘prenove’, torej proces resocializacije, ki implicira na skoraj totalno preobrazbo njegove identitete in redefinicijo vseh njegovih prejšnjih vezi (Berger in Luchmann v Paoli 2000, 78).

Priča smo dvema vidikoma prehoda. Prvi vidik je prehod iz otroštva v odraslega moža in kot ga definira sama ‘Ndrangheta v “*uomo d’onore*” (mož časti). Iz fantov jih postavi v kategorijo mož. Paoli (2000, 91) opozarja, da mož časti mora upoštevati zakone ‘Ndranghete in družinske zakone, ki so tradicionalni zlasti glede poroke ter vloge moškega in ženske v gospodinjstvu. Ločitve so še vedno prepovedane in izvenzakonski odnosi so ostro obsojani. Posamezniki so s prehodom deležni vzgoje in postanejo enaki drugim članom organizacije.

Drugi vidik prehoda je nov družbeni status - mafijec. Z vstopom v organizacijo se podredijo

pravilom in zakonom. Sprejmejo glavne vrednote: maščevanje, čast in tajnost. Posamezniki, ki postanejo možje časti in se podredijo, sprejmejo mafijsko kulturo, s tem opravičujejo in legitimizirajo nadaljnjo delovanje. Njihovi uboji, kraje in družabno vsakdanje življenje so utemeljeni s strani zakonov in pravil, ki so jih sprejeli ob iniciaciji. Status mafijca je privilegiran položaj, ker zanj ne veljajo uradna državna pravila, ampak pravila tajne združbe. Ta dopuščajo tudi nečastna, umazana in srhljiva dejanja.

3.3 DOMINANTNI SIMBOLI

Dominantni simboli, ki jih bom analizirala, vsebujejo Turnerjeve lastnosti: kondenzacijo, unifikacijo, mnoštvo pomenov in polisemičnost. Analizira bom pet dominantnih simbolov. Prvi je zaigrana predstava, ki preverja pogum iniciranca. Nož je drugi simbol, ki ga lahko v nekaterih različicah obreda zamenja pištola. Oba predmeta bom analizirala skupaj pod istim imenom orožje. Tretji element je kri iniciranca, ki jo poškropijo po sliki svetnika. Prisega je četrti simbol analize. Zadnji, a ne najmanj pomemben, je ogenj, ki zajame sliko ob koncu prisege.

- PREVERJANJE POGUMA

Pri preverjanju poguma sodelujejo vsi člani, ker na ta način kažejo kohezivnost združbe. Preverjanje poguma lahko poteka tudi na različne načine. Pogum je značilen za egalitarne združbe. Posamezniki se skozi obred iniciacije naučijo ponotranjiti odgovornost in skrb za druge člane organizacije. Posameznik kot samostojna entiteta ni pomemben, pomemben je v skupini drugih članov. Skupaj tvorijo mafijsko organizacijo. Posameznik služi samo v namene mafije (Zucca 2007).

Ideološki pomen preverjanja poguma je v ohranjanju *omerte* (tajnosti). Mogoče tega na prvi pogled ne zaznamo, ampak s preverjanjem poguma, preverjajo ali bo iniciranec zdržal pritiskom ali izdal tajnost združbe. Pogum je vrлина moža časti, ki mu bo potrebna v težkih trenutkih in pri izvajanju nalog, ki mu jih bo naložila 'Ndrangheta. Preverjanje poguma ustvarja moža časti, ga pripravi in mu predstavi, kakšna mora biti njegova osebnost. Identiteta se mora uskladiti s

pogumnim časti vrednim možem. V nalogah preverjanja je zato vedno prisotno tudi orožje, ki predstavlja, grožnjo, smrt in kazen.

- OROŽJE (nož, pištola)

Chevailer in Gheerbrant (2006, 417) pravita, da je bilo orožje skovano za boj proti sovražnikom, vendar se njegov namen lahko hitro spremeni in se usmeri v prijatelja. Orožje v obredu simbolizira moč, zaščito in obenem uničenje. Nož ali pištola sta v obredu prisotna lahko v dveh dejanjih. Prvič ob preverjanju poguma in drugič kot sredstvo, s katerim iniciranca ranijo v roko ob prisegi. Pri preverjanju poguma skušajo z grožnjami iniciranca naučiti njegove rabe in prisotnosti orožja in mu pokazati, da se ga ne sme bati. Orožje morajo iniciranci celo sprejeti, ker jih bo od sedaj naprej spremljajo na vsakem koraku. Sprejmejo ga v zadnjem delu obreda, kjer se z njim prostovoljno ranijo v roko. Z nožem ali iglo prodrejo v telo in ga utelesijo. Vsaka vrsta prodiranja v telo (rana, zaužitje, infuzija) pomeni kulturni vpis v telo (Kitz 2004).

Pištola ali nož se pojavljata v obredu, da udeleženca privadijo na njuno vsakdanjo prisotnost. Orožje vliva posamezniku pogum, ker mu nudi zaščito in omogoča napad. Drugi pomen je ideološki, ker simbolizira grožnjo, uničenje, ki se bo zgodilo, če bo iniciranec izdal 'Ndrangheto. Ideološki zato, ker simbolizira zakon *vendette* (maščevanja). Cooper (1998, 90) je tudi ugotovil, da nož simbolizira tudi žrtvovanje, maščevanje in smrt. Polisemičnost simbola je v tem, da vsebuje emocije časti, je orodje pravice, zatiranja in maščevanja, ki so zakoni *vendette*.

- KRI

Meyer (2004) pravi, da rdeča barva pomeni tabu. S krvjo označeni predmeti ali osebe so tabuizirani. Obred je tabuiziran, ker se o njem ne sme govoriti in je pod nadzorom svete podobice, ki jo poškopijo s krvjo. Turner (2001, 100) meni, da imajo rdeči predmeti moč. Reprezentacija moči v krvi je vitalnega pomena, ker daje ljudem in živalim moč za življenje. Ima tudi funkcijo oživljanja stvari. Kri, ki jo pokapaljo po sliki svetnika le-to simbolno oživi, da je lahko priča obredu in vsrka inicirančevo moč. Oživitev svete podobice je sakralnega pomena pri obredu in inicirancu podeli novo sveto življenje. Posvetitev predmeta je simbolno dejanje

združitvi v sveto zvezo in pobratenje.

Kri ima več pomenov. Vsebuje lastnosti dominantnih simbolov polisemičnosti, množstva pomenov in unifikacijo. V krvi se združujejo pomeni ponovnega rojstva, povezuje člane v bratske vezi in nakazuje na kazen, če bodo kršena pravila. Vidimo torej, da gre za združenje različnih na prvi pogled nezdržljivih pomenov, zato pravimo, da ima kri tudi lastnost unifikacije pomena.

Prelivanje krvi se v obredih pri moških uporablja kot vidni simbol spremembe. Pri ženskem odraščanju je menstruacija najočitnejši pokazatelj njene biološke zrelosti in pomeni prehod v odraslost. Dečki nimajo v svojem odraščanju nobenega tako očitnega biološkega pokazatelja zrelosti. Pri moških je uporaba krvi v obredih znak prehoda mladega fanta v svet odraslih (Meyer 2004). V mafijski organizaciji, kjer so ženske izločene iz obreda iniciacije, kri v obredu nakazuje na ustvarjanje moža iz moških. Koncept je zelo skrit in pomeni nadvlado moških.

Chevailer in Gheerbrant (2006, 267) sta ugotovila, da kri simbolizira novo življenje, rojevanje ali preporod. Kri, ki je tekla iz Kristusovih ran, je bila napitek nesmrtnosti. V krvnih prisegah in tajnih združbah se uporablja podobno simboliko. Meyer (2005) pravi, da se v krvi skriva duša posameznika, ki se doživljensko zaveže organizaciji. Z dušo se zaveže družbi in njenim pravilom. Kri je sila, ki zaveže posameznika k družbenim pravilom in zagotavlja zvestobo. Vez, ki združi posameznike, simbolizira nastanek bratskih vezi med člani. Trdno jih poveže in krepi solidarnost.

Kri, ki teče iz rane iniciranja, predstavlja grožnjo izdajalcu organizacije. Ponovno smo priča utrjevanju osnovnih mafijskih zakonov tajnosti in maščevanja.

- PRISEGA

Prisega v ritualih je neločljivo povezana z prekletstvom, kaznijo. Prisega služi poudarjanju prekletstva, ki se bo zgodilo ob njeni prelomitvi (Kitz 2004). Obred prisega se začne z zbodljajem v roko. Taka prisega je po Kitzovi (2004) upisovanje prekletstva v telo. Terminološki izraz, ki ga

je uporabila je “*oath curses*”, kar pomeni prekletstvo, ki bo doletelo posameznika, če bo prelomil obljubo. Vtis prisege v telo pomeni internalizacija prisege. Z nožem ali iglo vdirajo v telo in pustijo znamenje prisege, ki obenem telo napolni z nevidno močjo organizacije in s prekletstvom. Drugi vpliu tega dejanja je samoreguliranje posameznikov: samodisciplinirano bodo upoštevali zakone, ki so jih sprejeli ob prisegi.

Krvna prisega je obred zaveze, ki uresničuje skupnost po krvi. Zanimivo obliko krvne zaveze najdemo tudi v Svetem pismu¹⁰. “Prisega je pravzaprav nekakšna kozmična zveza, h kateri se zateče priča, ko hoče jamstvo za svojo besedo” (Chevailier in Gheerbrant 2006, 484). S prisego iniciranci prevzamejo odgovornosti v primeru, če prelomijo dano zaobljubo. Iniciranec se torej zaveda, da bo moral prevzeti kazen ob takšnem prekršku. Prisega je simbol solidarnosti s člani in s Svetim Mihaelom, ki je porok zaobljube.

Slika svetnika predstavlja božjega zaveznika, ki jim bo stal ob strani. ‘Ndrangheta nima svojega posebnega verskega sistema. Večina so pripadniki Rimsko katoliške cerkve. Sveta podobica je namenjena doseganju cilja in je instrumentalni simbol. Prisotnost slike svetnika daje obredu dodano vrednost glede na numinozno.

- OGENJ

Ogenj ima uničevalni vidik. Iz te perspektive je ogenj, ki zajame sveto podobico, simbol očiščevanja in prerojevanja (Chevailier in Gheerbrant 2006, 399). Simbolizira novo življenje in je končna stopnja, ko iniciranec prestopi iz enega stanja v drugega. Cooper (1998, 66) dodaja, da pri krstu z ognjem obnovijo čistost krščenca, ker v ognju simbolno zgori vse odvečno, nezaželeno in zabrišejo njegovo preteklo življenje.

V nekaterih različicah obreda *capo* opozori iniciranca: “Tako kot ogenj pogoltne to sliko, tako boste goreli vi, če boste izdali organizacijo” (Gratteri in Nicaso 2010). Ogenj vsebuje torej množstvo unificiranih lastnosti. Na eni strani simbolizira prerojevanje, ki zabriše preteklost, drugi

---

¹⁰ “Nato je poslal mladenič izmed Izraelovih sinov, da so darovali žgalne daritve in žrtvovali junce kot mirovne daritve za Gospoda. Mojzes je vzel polovico krvi in jo vlil v medenice, polovico krvi pa je zлил na oltar. Potem je vzel knjigo zaveze in jo glasno prebral ljudstvu...” (Chevailier in Gheerbrant 2006, 484).

pomen je vzgojni, ker seznanja novince, kaj se bo zgodilo, če bo izdal organizacijo.

Ogenj je tudi neke vrste test poguma in vzdržljivosti iniciranca. To pa zato, ker mora med dlanmi držati gorečo sliko svetnika in tako dokazati, da je postal pravi mož. Pokaže svojo spremembo statusa.

3.3.1 SIMBOLNA FUNKCIJA

Prvi in najosnovnejši cilj obreda je vzpodbuditi v inicirancu strah, da si ne bi drznil zapustiti organizacije. To je bil prvotni cilj organizacije, da si je na podlagi ustrahovanja zagotavljala člane. Simbolna struktura daje posameznikom občutek pripadnosti antični in stari tradiciji (Cultrera 1999).

Obred je inkorporacijsko sredstvo, ker nove člane seznanja s pravilih. Kljub temu, da so posamezniki odraščali v mafijem okolju in so že poznali pravila tajnosti in maščevanja, je pomembnost ponovnega učenja in dojetanja pravil v tem, da bodo od sedaj naprej sami izvajali ta pravila in bodo sami nosili posledice. Sami se ne zavedajo, da niso le zunanji akterji, ampak glavni akterji prenosa vrednot. Ugotovili smo, da se glavni zakoni 'Ndranghete ne skrivajo samo v enem simbolu ali enem delu obreda. Simboli so polisemični, ker zraven emocij, ki prevzamejo iniciranca, služijo za organizacijo družbe in njenih zakonov. Struktura simbolov in njihova kompozicija ter povezanost v obredu vodijo k cilju obreda. Kot smo že povedali, je glavni cilj obreda seznanjanje novih kandidatov s pravili in zakoni ter uspešna integracija posameznika v organizacijo.

Simboli v funkciji obreda vzpodbudijo transformacijo posameznika. Posameznikom manifestirajo brezpogojne pravice in spodbujajo bratske vezi. Simboli delujejo na regulativni ravni in vplivajo tudi na emocije in kognitivno raven. Ti vzpodbudijo transformacije prisile v željo. Z manipulacijo se ukaz pretvori v željo. Paoli (2000) pravi, da prepričajo člane, da storijo tisto, kar morajo storiti. V posameznikih vzpodbudijo željo pridružitve organizacije. Gratteri in Nicaso (2010) sta ugotovila, da so zapovedi sredstva za ustvarjanje občutka pripadnosti

organizaciji in ji dajejo legitimno moč, ki je postavljena na lažne vrednote časti in večvrednosti. Lažne zato, ker služijo namenu le do takrat, ko vse poteka v redu, ob napakah so posamezniki sankcionirani in za njih ne veljajo več. Ni nujno, da jih dosledno upoštevajo tudi starešine in jih v lastne namene tudi preoblikujejo. Potreba po sledenju navodilom in pravilom se spremeni v željo po pripadnosti in biti najboljši mož časti. Simbol časti privlači mlade fante v organizacijo, ker jim nudi tudi oporo v modernem svetu. Posameznika vpne v zaprt sistem pravil in mu nalaga obveznosti za vse življenje. Nadzor in pripadnost vzpodbudijo v posameznikih občutek varnosti, pripadnosti. Poleg tega jim daje posebno družbeno moč *onore* (čast), ker jih postavi na sakralno raven in se ostali ljudje ob njihovi prisotnosti počutijo manjvredne. S svojo prisotnostjo vzpodbujajo različna čustva od spoštovanja, strahu, častivrednosti, zaljubljenosti,... Posamezniki se sami po obredu počutijo pogumne in več vredne.

3. 3. 2 KONTEKSTUALIZACIJA SIMBOLOV

Kultura je v sociološkem smislu sestavljena iz sistema vrednot, pomenov, smisla in različnih pogledov na svet, ki so vidno izraženi v jeziku, gestah, simbolih in obredih. Kultura izraža podobo, identiteto, samorazumevanje žensk in moških. V njej se prepletajo tri dimenzije: tradicija, osebnost in religija. Religija se deli na doktrinsko in ekzistencialno. Vse tri dimenzije so v nestabilnem ravnovesju (Cultrera 1999).

V obredu incacije simboli tudi nakazujejo na italijansko kulturo, religijo in tradicionalne vrednote. Kontekstualizirala jih bom v slikovite podobe italijanskega življenja: družina, žena in čast.

-DRUŽINA IN KRVNO SORODSTVO

Temelj, na katerem je zrasla mafija, je družina. V 'Ndrangheti je družina najpomembnejša osnova celica. Temu fenomenu se v Italiji reče kulturni familizem. Najpomembnejša je družina, ki jo sestavljajo mati, oče, otroci in stari starši. Urejena je patriarhalno. Mož je poglavar/šef

družine, ki brani njeno čast in interese. Mati varuje dom in rojeva otroke, ki jih vzgaja v kultu družine. Vse odločitve temeljijo na družinskih podlagi. Zakon *vendette* ne priznava pravnega sodstva, ampak se morajo spori reševati znotraj družine (Cultrera 1999). To velja tudi za mafijsko organizacijo.

Kulturni familizem je temelj, iz katerega je nastala mafija. Primerna je za nastanek mafije, ker ne upošteva družbenih pravil in ima uradno vlado za tujce. Vlogo prevzame mafija, ki poseblja in igra vlogo moža časti, ki je zanesljiv in "*pater familias*" (Cultrera 1999).

V obredu iniciacije smo ugotovili, da simboli narekujejo inicirancem zakon *omerta*. Temelj tajnosti v mafijski kulturi je moška vrilna. Njen originalen etimološki pomen izvira iz besede *omu*, kar na Siciliji pomeni moški. Moški, ki je časten in je sestavni del patriarhalne družine odseva v tem zakonu, ki zapoveduje moč, ki jo potrebuje za ohranjanje skrivnosti kljub strahu, bolečini ali smrti. Zakon *omerta* je odsev italijanske kulture (Longrigg 1997).

-ŽENSKA / MATI

V preteklosti je bila ženska strogo izločena iz mafijske organizacije. *Omerta* je veljala tudi zanje. Možje niso smeli o svojem delu poročati znotraj družine, a so žene kljub temu vedele kaj se dogaja v organizaciji. Pogosto so po moževi aretaciji same vodile posle. Ženska je bila ujeta v stereotipno podobo matere, ki skrbi za dom in otroke. Njena segregacija iz moške družbe nakazuje na latentno homoseksualnost, ki je potlačena.

Mafijska organizacija je bila prvotno združba samih moških. Z družbenimi spremembami se je spremenil tudi položaj žensk v mafiji, ampak še vedno so odrinjene na njen rob. Z prodorom feminizma se je spremenila tudi vloga žensk. Borijo se za svojo enakopravnost znotraj tradicionalne italijanske družine. Ne želijo se osamosvojiti tradicionalnega družineksga položaja, ampak želijo tudi same sodelovati pri odločanju. Tudi ločitev in izvenzakonske zveze niso več tabu (Cultrera 1999).

V 'Ndrangheti so lahko inicirane v mafijo, ampak je njihov položaj zelo nizek in jim omogoča le

sodelvanju mafijskih poslih na nižjih rangih. Med mafijci velja stereotip, da ženske zaradi svoje nežnosti in čustvenosti niso primerne za pomembne posle (Sieberet 1997).

-ČAST

Ugled je kolektivna ideja časti, ki je vrednota v očeh posameznikov in v očeh družbe. Kolektivna čast, ki smo ji priča v italijanskih kulturi, ima temelje na patriarhalni ureditvi družbe. Glava družine je oče, ki zaseda dominanten družbeni položaj, od katerega so odvisni obnašanje in uspehi družine, zato se možem pripisuje čast in ne ženskam, ker ženske niso aktivne v družbenih procesih. Tudi one na svojsten način prispevajo in soustvarjajo čast družine, ki jo ne smemo zanemariti (Preistiany 1991).

Čast pomeni tradicionalno obnašanje. Družba nalaga posamezniku določene obveznosti in odgovornosti. Mož časti je moški, ki dosega uspehe, je odgovoren in dober. V tem smislu se ohranja komformnost obstoječih socialnih norm in je pasivna oblika časti. Drugi pogled na ta pojav je kompliciran, saj nakazuje na privilegiranost, večvrednost in diverzifikacijo. Čast je družbeni ideal, ki je zaželjen status ugleda in prestiža posameznika ali skupine. Vzpostavlja se v družbeni interakciji (Preistiany 1991).

Identiteta moškega v družbi je definirana z modelom častitljivega moža. Tisti, ki se imajo za častitljive, se čutijo več vredne, to je predpogoj za prepotenco in izkoriščanje (Cultrera 1999). Opazi se tudi posledica globalizacije družbe: mladeniči se ne identificirajo več z možem časti, ampak iščejo druge ideale. Zato je še pomembnejša obred iniciacija kot je bil v preteklosti (Cultrera 1999).

SKLEP

V nalogi sem skozi teoretično znanje opisala organizacijo 'Ndrangheta in njen obred iniciacije. Osredotočila sem se na teorijo o simbolih. Ugotovila sem, da simboli v obredu združujejo, povezujejo in udejanjajo tri osnovne zakone 'Ndranghete. To so *omerta*, *vendetta* in *onore* (tajnost, maščevanje in čast). Zanimivo je, da se v nekaterih simbolih lahko nahajata dva različna pomena. Primer je kri, ki simbolizira ponovno življenje iniciranca in je obenem grožnja. Vrednote in zakoni tvorijo in pogojujejo glavno strukturo obreda. Obred zato simbolizira in zagotavlja spoštovanje, podrejenost in zvestobo tem vrednotam, zakonom ter posledično organizaciji. Simboli dajejo močno podlago zakonom 'Ndranghete.

Potrjujem svojo tezo, da je obred iniciacije v funkciji popolne predanosti in podrejenosti 'Ndrangheti, ker z obredom posameznik prestopi iz enega družbenega statusa v drugega. Skozi obred iniciacije simboli pripomorejo k transformaciji prisile v željo. Ideološki in emocionalni pol simbola utrjujeta posameznikovo vpetost v obred. Emocije pripomorejo, da iniciranci prevzamejo nov status in se navežejo na 'Ndrangheto. Poleg tega nastopita dva statusna prehoda - mladeniča v odraslega moža in v mafijca.

Potrjujem svojo drugo tezo, da so simboli v obredu inicacije v funkciji ohranjaja osnovnih zakonov 'Ndranghete. Dominantni simboli, ki sem jih analizirala, vsebujejo Turnerjevo lastnost polisemičnosti simbolov, ki inicirance z ideološkim in emocionalnim pomenskim polom seznanijo z zakoni.

Šibka točka moje naloge je mogoče to, da nisem opisala različic iniciacijskih obredov, ki obstajajo in njihovo komparacijo simbolov. Ob zbiranju podatkov sem naletela na različice obredov, ki pa niso bili popolni. Zato se nisem odločila nadaljevati v to smer, ker bi bilo težko uskladiti obrede med seboj. Kljub temu menim, da sem v naloga zajela vse temeljne elemente, ki se nahajajo v vsakem iniciacijskem obredu 'Ndranghete. Z novimi raziskavami bo mogoče prišlo do pomembnejši odkritij na tem področju.

LITERATURA

Bradley, Michael. 2007. *Vodnik po tajnih družbah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Cazeneuve, Jean. 1985. *Sociologija obreda*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Chevailer, Jean in Alain Gheerbrant. 2006. *Slovar simbolo: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Cooper, J.C. 1998. *An illustrated encyclopaedia of traditional symbols*. London: Thame and Hudson.

Cultrera, Francesco. 1999. Mafia, societa e Chiesa. *Aggiornamenti sociali* 50 (7–8): 523–536.

Gasparini, Marco. 2011. *The mafia history and legend*. SA. Paris: Flammarion.

Gennep, Van Arnold. 1981. *I riti di passaggio*. Torino: Boringhieri.

Gratteri, Nicola in Antonio Nicaso. 2010. *Fratelli di sangue: la 'ndrangheta tra arretratezza e modernità : da mafia agro-pastorale a holding del crimine : la storia, la struttura, i codici, le ramificazioni*. Cosenza: Pellegrini.

Kitz, Anna Marie. 2004. An Oath, its curse and anointing ritual. *Journal of the American oriental society* 142 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/4132218?&Search=yes&searchText=rite&searchText=oath&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Doath%2Bin%2Brite%26gw%3Djtx%26acc%3Don%26prq%3D%2527ndrangheta%2Brite%26Search%3DSearch%26hp%3D25%26wc%3Don&prevSearch=&item=5&ttl=2385&returnArticleService=showFullText> (21. avgust 2012).

Longrigg, Clare. 1997. *L'altra meta' della mafia: L'anima femminile di Cosa nostra*,

'Ndrangheta e Camorra. Milano: Ponte alle grazie.

Malafarina, Luigi. 1986. *La 'Ndrangheta; il codice segreto, la storia, i miti, i riti e i personaggi*. Roma: Pellegrini Editore.

MacKenzie, Norman. 1967. *Secret societies*. London: Crescent Books.

Paoli, Letizia. 2000. *Fratelli di mafia: Cosa Nostra e 'Ndrangheta*. Bologna: Il Mulino.

Preistiany, J. G, ur. 1991. *Honour and shame: The values of mediterranean socitey*. London: Weidenfld and Nicolson.

Širok, Mojca. 2010. *Oblast brez obraza*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Turner, Victor. 2001. *La foresta dei simboli: Aspetti del rituale Ndembu*. Brescia: Morcelliana.

Turner, Victor. 2008. *The ritual process: structure and anti-structure*. New York; London: Aldine Transactio.

Webster, Hutton. 1908. *Primitive secret society; A study of early politics and religion*. New York: The Macmillan company. Dostopno prek: <http://archive.org/stream/primitivesecret00unkngoog#page/n8/mode/2up> (20. juni 2012).

Weckman, George. 1970. Primitive Secret Societies as Religious Organizations. *NVMEN* 17 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/3269687?uid=3739008&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21100830500591> (22. juni 2012).

Zucca, Michela. 2007. *Il coraggio e la paura*. Dostopno prek: <http://www.michelazucca.net/materiali/cultura-popolare/> (20. avgust 2012).